

677 SAYILI YASAYA İLİŞKİN TARTIŞMALAR EKSENİNDE BEKTAŞİ TEKKELERİ VE CEMEVLERİNİN STATÜSÜNE DAİR

Ali YAMAN¹

Her ne kadar Türkiye’de resmi ve/veya gayri resmi planda kabul gören hakim devletçi Sünni anlayış yüzyıllardır, Alevi, Bektaşî İslam yorumunu kabul etmese de, geniş halk kitleleri arasında büyük kabul görmüş bir anlayış söz konusudur.² Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle XVI. yüzyılda şiddetlenen Osmanlı-Safevi mücadelesi ile birlikte giderek daha mezhepçi bir nitelik göstermeye başlayan ve devlet dini şeklinde örgütlenen Ortodoks İslam, cumhuriyet döneminde de farklı bir şekil altında varlığını sürdürmüş bulunmaktadır. Türkiye’de devlet, Sünni İslam’ı kendi kontrolü altında Diyanet çatısı altında finanse etmekte ve örgütlemekte, Alevilik, Bektaşilik olarak bilinen İslami yorumları ise reddetmekte, sistem dışına itmekte ve Sünni İslam içerisine dahil olmaya zorlamak için çeşitli yollar izlemektedir. Diğer bir açıdan bakıldığında ise Alevilerin, Bektaşîlerin de vergileri ile devlet, sadece Sünnilere din eğitimi ve hizmeti vererek sadece Sünni İslamı finanse etmiş olmaktadır. Bir yandan anayasa, demokratik, laik ve hukuk devletinden, vatandaşlar arasında eşitlik ilkesinden söz etse de, bu yapılanmanın içerisinde din hizmetleri ve din eğitiminin bütünüyle devlet güdümlü bir Sünni İslam anlayışı doğrultusunda örgütlenmiş bulunması anayasanın içerisinde açık çelişkiler bulunduğunu göstermektedir. Günümüzde giderek daha da fazla dikkat çekmeye başlayan bu sorunlu siyasetin güdümünde olan dinsel yapılanma yeniden düzenlenmeye ihtiyaç duymaktadır.

¹ Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyasi Tarih Anabilim Dalı.

² Ocak, Osmanlı İmparatorluğu’nda farklı dört kesimin ürettiği İslam yorumlarını "... 1) Devlet İslâmı (siyasal İslâm), 2) Medrese İslâmı (kitabî İslâm), 3) Tekke İslâmı (mistik İslâm), 4) Halk İslâmı (popüler İslâm)..." olarak ifade etmekte, "...Bu dört kesimin ilk ikisinin, Fatımîler ve Safevîler hariç, diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi, Osmanlılarda da hemen bütünüyle Sünni İslâm içinde, son ikisinin de birer kesimiyle Sünni, birer kesimiyle de heterodoks İslâm içerisinde yer aldığına hemen işaret edelim..." şeklinde açıklamaktadır. (Ocak, 2002: 6-7)

Bu çarpık yapılanmanın değiştirilmesine yönelik çabalar, dinin siyaset üzerindeki etkinliği ve siyasetin de din üzerinde etkin olma isteğinin doğal bir sonucu olarak, siyasetten beslenen din ve ilahiyat bürokrasisi ile dinden beslenen devlet bürokrasisi tarafından engellenmektedir. Ancak gerek ulusal gerekse uluslararası planda yaşanan gelişmeler bu statükonun devamını imkansız hale getirmiş bulunmaktadır. Yasal bir statüsü olmaksızın Aleviler tarafından inşa edilen ve giderek kurumsallaşan sayıları binlerle ifade edilen Cemevleri,³ ayrımcılığa uğradıklarına istinaden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ve Cemevlerine ilişkin davaları Türkiye'nin kaybetmesi değişimi kaçınılmaz kılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen sorunlu yapılanmanın temelinde cumhuriyetin kuruluş döneminde zamanın koşullarının bir sonucu olarak uygulamaya konulmuş yasal değişiklikler yatmaktadır. Dağılanbüyükimparatorluğunardındanortayakonulanmillivedini proje "Türkçü ve Sünnici" bir zihniyetin uygulamaya konulmasını reel politığe daha uygun bulmuştur. Dolayısıyla bugünkü dinsel yapının ardında temelleri cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında atılan yasal, idari düzenlemeler yatmaktadır. Burada ele alınacak olan 677 sayılı yasa da bu düzenlemelerin en önemlilerindendir. Bu makalede bu düzenlemenin içeriği ve zaman içerisinde bu yasayla ilişkili gelişmeler ve konunun Bektaşî tekkeleri ve Cemevleri ile bağlantısı ele alınmaya çalışılacaktır.

Cumhuriyetin Kuruluşundan İtibaren Din-Devlet İlişkilerinde İzlenen Yol

Tarikatlar Osmanlı döneminde oldukça etkili olmuş ve sosyal dayanakları bakımından da oldukça etkili roller üstlenmişlerdi. Tarikatlar Osmanlı idaresi ile iyi geçindikleri ve siyasi açıdan

³ Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ tarafından TBMM'de Cemevlerine ilişkin Malatya Milletvekili Veli Ağbaba'nın Başbakanlığa yönelttiği yazılı soru önergesine verilen 16.07.2012 tarihli cevapta Türkiye'de 598 adet Cemevinin bulunduğu ifade edilmektedir.

kendisine tehdit olarak görmediği zaman onları korumuş vakıflar vb. mekanizmalarla kendine bağlamaya çalışmış, dönem dönem muhalif gördüğü tarikatlara ise izlemiş zayıflatmaya çalışmıştır. (Gölpınarlı, 1985: 153) 1826 tarihinde Bektaşiliğin başına gelen de bundan farklı bir şey değildir. Daha önce çıkarları esasında kullandığı ve yüzlerce tekke ile Anadolu ve Balkanlar'da büyük nüfuz kazanan Babagan Bektaşiliği en acımasız yöntemlerle ortadan kaldırılmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet rejimi yüzlerce tekke ve bunların bağlı olduğu değişik tarikatların hakim olduğu bir sosyal düzeni miras almıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında da tarikatların toplumsal güçlerinden yararlanılmaya çalışılmış, Mustafa Kemal Paşa Mevleviler ve Bektaşilerden destek almış, yine aynı şekilde 1920'de Ankara'da Hacı Bayram Veli Türbesi'ni ziyaret etmiştir. Bunun ardından "...Büyük Millet Meclisi açılırken devlet erkânı ve bütün Ankara halkı Hacı Bayram Camii önünde toplandılar ve öğle namazından sonra Hacı Bayram Veli'nin mukaddes bayrağı önde olmak üzere Meclis binasına gidildi ve bayrak Meclis kürsüsünün üzerine dikildi..." (Tökin, ty.: 44) Cumhuriyeti kuranlar işte bu şekilde dinin toplum üzerindeki etkisinin de bilincinde olmuşlardır. Rejim kurulduktan sonra eski dini yapıyı değiştirirken, daha kontrollü bir dinsel alan oluşturmaya çalışmışlardır.

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren dinsel alana yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler, dinsel alandan geleceği varsayılan tehditlere çözüm üretmeye çalışan çoğunlukçu, devletçi ve anayasal açıdan da kendi içinde tutarsız ve çelişkili bir uygulamalar bütünü olarak görülebilir. Bununla ne demek istiyoruz kısaca açıklamaya çalışalım. Cumhuriyetin kurulması sonrasında Mustafa Kemal ve kurucu kadro tarafından hukuk, eğitim ve sosyal alanda çeşitli devrimlerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunların içerisinde 1924 yılı içerisinde⁴ uygulamaya konulan şu önemli gelişmeler önemli yer tutmaktadır:

⁴ Yine aynı yıl içerisinde gerçekleştirilen Erkân-ı Harbiye Umumiye Vekaleti'nin ilgası konumuz dışında kaldığından değinilmemiştir.

1. Hilafetin kaldırılması,
2. Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin genel müdürlüğe dönüştürülmesi,
3. Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın kabulü.

Burada bizim konumuzla ilgili olan 3 Mart 1924'te, Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin "Şeriye" bölümünü ifade eden Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulmasıdır. Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılarak yerine Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü'nün kuruluşu olmuştur. Daha sonra Diyanet İşleri Reisliği, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve Evkaf Umum Müdürlüğü de Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülerek günümüze kadar gelmiştir. Cumhuriyet Arşivinde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı Kataloğu incelendiğinde sırasıyla şu resmi icraatlara ilişkin bazı arşiv malzemesinin bulunduğu görülmektedir.

1. Halifeliğin kaldırıldığı (06.03.1924 tarihli belge),
2. Şer'iyye ve Evkaf ile Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye vekaletlerinin kaldırılarak Diyanet İşleri ve Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye reisliklerinin kurulduğu (07.03.1924 tarihli belge),
3. Halifenin durumu ve halifelik makamının kaldırılması dolayısıyla hutbelerde millet ve cumhuriyetin selamet ve saadetine dair dua edilmesi (07.03.1924 tarihli belge),
4. Medreselerin kapatılması nedeniyle tevhid-i tedrisat esasına göre tatbik edilmesi gerekli maddeleri sıralayan Maarif Vekaleti'nin genelgesi (15.03.1924 tarihli belge),
5. Rifat'ın⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı görevine başladığını bildiren umumi telgraf (31.03.1924 tarihli belge),
6. Cami ve mescitlerdeki görevlilerin hizmet yıllarını, yaşlarını, maaşlarını ve yeterlilik derecelerini bildiren bir defter hazırlanarak Diyanet İşleri Riyaseti'ne gönderilmesi (08.06.1924 tarihli belge),

⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Diyanet İşleri Başkanı olarak 1 Nisan 1924 - 5 Mart 1941 tarihleri arasında görev yapan ve 1860'da doğan Mehmet Rifat Börekçi 1941'de ölene kadar bu görevi yürütmüştür.

7. Camilerin tasnif edilerek hayrathademesinin refaha kavuşturulması ve hizmetlerin hakkıyla ifası için yapılması gerekli hususlar (12.06.1924 tarihli belge).⁶

Kurtuluş Savaşı döneminden rejimin ilk yıllarına kadar tarikatlarla iyi ilişkiler kurmaya özen gösteren Cumhuriyet idaresinin bu tavrı hızla değişmiş ve 30 Ağustos 1925'te yaptığı tekkeleri, tarikatleri ve hurafeleri eleştirdiği konuşmasında Mustafa Kemal Paşa şöyle seslenmiştir: "... Efendiler ve ey ulus; iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır..." (Ateş, 1993: 373) Ayrıca bunu izleyen günlerde 2 Eylül 1925'te üç önemli kararname çıkarılmıştır. Bunlar sırasıyla şunlardır: 1. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına ilişkin kararname, 2. İlmiye sınıfının kılığına ilişkin kararname, 3. Devlet Memurlarının kılığına ilişkin kararname. (Ateş, 1993: 374) Yine aynı yıl 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışı sırasında Mustafa Kemal, yeni cumhuriyetinin "ulus" birlikteliğine dayanacağını ifade etmekteydi: "...Ulus varlığını sürdürmek için, aralarında ortak bağlanı olarak yüzyıllardır süren din ve mezhep bağlantısı yerine, Türk Ullusu bağlantısını düşünmektedir..." (Ateş, 1993: 355) Bu açıklamalar yeni ulus devletin dini alanda yeni bir yapılanmaya gideceğinin açık işaretleri olmuştur.

Bütün bu kurumlaşma ve söyleme ilişkin farklı yorumlar bir yana (Harmanşah, 2006: 16-17) cumhuriyetin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen dinsel alana dair kurumlaşma çok sorunlu bir durum sergilemektedir. Çıkarılan yasalar ve savunulan görüşlerle "dinin sosyal alandaki etkisini sınırlandırma ve laik bir rejim kurmayı amaçlama idealleri", devlet bürokrasisine Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında tek mezhebi esas alan idari bir kurumu eklemekle tutarlılığını yitirmektedir. Anayasada yer alan laiklik ilkesi, tümüyle devletin sınırlarını belirlediği Sünni Hanefi İslam esaslarına göre faaliyet gösteren bir Diyanet teşkilatının varlığıyla ne kadar bağdaşabilir. Cumhuriyetin

⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kataloğu*, Ankara, 1998, s. 4-5.

kuruluşundan bu yana süre gelen bu çelişkili din-devlet ilişkileri giderek daha da sorunlu bir hal almıştır.⁷ Türkiye anayasasının bir yandan laiklik ilkesinden bahsederken, diğer yandan Diyanet gibi bir kuruma da yer vermesi şeklindeki bu Türkiye tipi "laiklik" anlayışında din ve devlet işlerinin ayrılması şöyle dursun daha da karmaşık bir hal almıştır. Gerek 1961 gerekse 1982 Anayasası'nda din ve vicdan hürriyeti başlığı altında yer alan ilkelere DİB'in faaliyet ve uygulamaları arasında açık çelişkiler dikkat çekicidir. Duman'ın da Türköne'den naklen aktardığına göre "...Türkiye'de resmen uygulanan "din-devlet ilişkisi modeli" laik bir model değildir. Bu model, tarihi açıdan kendi içinde tutarlıdır, ama laiklikle ilgisi yoktur. Cumhuriyet Türkiyesinin "din-devlet ilişkisi modeli" Emeviler'de, Abbasiler'de, Selçuklular'da ve son olarak Osmanlılar'da uygulanan modelin devamıdır. Din hizmetleri özerk kuruluşlara bırakılmamış, devlet teşkilat bünyesine alınarak bir hiyerarşiye bağlanmıştır. Bu model 14 asırlık Sünni geleneğini yansıtır..." (Duman, 2006: 554-555)

677 Sayılı Yasa

Sorunlu bir din-devlet ilişkileri değerlendirmesinin ardından bu sorunlu durumun içerisinde 677 sayılı yasanın konumunu tespit etmeye çalışalım. Bu çerçevede 677 sayılı yasanın içeriğine bakalım. "Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun" olarak adlandırılan 677 sayılı kanun 30.11.1925 tarihinde kabul edilmiş ve 13.12.1925 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun Konya milletvekili Refik Bey (Koraltan) ve beş arkadaşının önerisiyle TBMM'ye sunulmuş kabul edilmiştir. Kanunun Madde 1 olarak ifade edilen içeriği şu şekildedir:

"...**Madde 1** - Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle gerek

⁷ Halen yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın 136. maddesine göre "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir..." denilmektedir. Sadece Sünni İslamı esas alan bir kurum nasıl laiklik ilkesi doğrultusunda olacak, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında nasıl kalacak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi nasıl sağlayacak bunu anlamak zordur.

mülk olarak şeyhının tahtı tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilümmü tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir.

Alelümmü tarikatlerle şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayiptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadiyle nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kiske iktisası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde salatine ait veya bir tarika veya hut cerri menfaate müstenit olanlarla bilümmü sair türbeler mesdud ve türbedarlıklar mülgadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veya hut bunları yeniden ihdas edenler veya aynı tarikat icrasına mahsus olarak veya muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezaı nakdiile cezalandırılır..."

Zaman içerisinde bu kanun üzerinde 3 önemli değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki 1949 yılında gerçekleştirilmiş ve (Ek: 10/6/1949 - 5438/1 md.) şu şekildedir: "Şeyhlik, Babalık ve Halifelik gibi mensupları arasında baş mevkiinde bulunanlar altı aydan az olmamak üzere hapis ve 500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasından başka bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılırlar."

İkinci değişiklik ise 1950 yılında gerçekleştirilmiş ve (Ek: 1/3/1950 - 5566/1 md.; Değişik: 7/2/1990 - 3612/5 md.) şu şekildedir: "Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanlar Kültür Bakanlığına umuma açılabilir. Bunlara bakım için gerekli memur ve hizmetliler tayin edilir. **Madde 2** - İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir. **Madde 3** - İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur."

Üçüncü değişiklikle ise (Ek: 10/6/1949 - 5438/1 md.) ile getirilen sürgün cezasının kaldırılması ile ilgilidir. Buna göre: "13/7/1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun geçici 2 nci maddesiyle sürgün cezası kaldırılmıştır."

Ayrıca 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında hazırlanan 1982 Anayasası ile anayasanın 174. Maddesine göre anayasaya aykırılığı iddia edilip iptal edilemeyecek inkılap kanunlarından biri haline getirilmiştir. 677 sayılı yasanın içeriğine bakıldığında; bütün tarikatlar yasaklanmakta, şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çecelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyüculük, üfürükçülük, gaipen haber vermek ve murada kavuşturmak amacıyla muskacılık gibi, eylem, ünvan ve sıfatların kullanılması yasaklanmakta ve ayrıca bunlara ait hizmetlerin yapılması ve bu ünvanlarla ilgili kıyafet giyilmesini yasaklanmaktadır. Ayrıca yasa ile Türkiye Cumhuriyeti içinde padişahlara ait ya da bir tarikata çıkar sağlamaya yönelik tüm türbeler kapatılmış, türbedarlıklar kaldırılmıştır. Yasaya aykırı davranışlara para ve hapis cezası getirilmiştir. Zaman içerisinde de yasanın içeriğinde bazı istisnai değişikliklere gidildiği görülmektedir. Hilafetin kaldırılmasından Diyanet'in kurulmasına ve 677 sayılı yasaya uzanan süreçte cumhuriyetçi devletin dinsel alanda kontrolü sağladığı ve cami ve mescitleri kendine bağlayarak, Sünni din adamlarını görevlendirerek maaşa bağladığı görülmektedir. Massicard'a göre "...İslam'ın ulusal versiyonu modern ve üniter olma iddiasındadır. Kemalizm, her türlü ayrılıkçı unsura gözünü kapayan bir ulusal topluluk yaratma projesine uygun olarak, din ve mezhep çoğulluğunu görmezden gelir. Pratikte ise, Sünniliği gayabında resmi din konumuna yükseltir. Demek ki Türk laikliği dinler ve mezhepler arası eşitliğin kabulünü gerektirmez; tam tersine, Aleviliğin dini açıdan dışlanması üzerine kuruludur..." (Massicard, 2007: 46)

Kimi yorumlara göre ise 677 sayılı yasa ile belirli yerler dışındaki tapınma sınırlandırılarak, tekke, zaviye ve tarikatlar ile onların kıyafetleri yasaklanarak, belli eylemler ve ünvanlar yasaklanarak "...toplumda bağnaz ve sapkın dinsel etkinliği engelleyerek, laik yapının kurulması..." amaçlanmıştır. (Tarhanlı'dan aktaran, Öztemiz, 1997: 43) Aslında Kurtuluş Savaşı süresince tarikatlardan destek alan, hatta ilk mecliste bunun sonucu olarak bir Mevlevi ve bir Bektaşî şeyhi milletvekili hatta Meclis başkan vekilliği konumuna getiren Mustafa Kemal Paşa, şartları

rejim açısından uygun gördüğü anda tarikatların toplumsal nüfuzunu büyük ölçüde yok edecek icraatleri yürürlüğe koymuştur.

Kara, bu bağlamda 677 sayılı yasanın ortaya çıkışına giden süreçteki gelişmeleri şu şekilde sıralamaktadır: "...1.Şeyh Sait Olayından hemen sonra kurulan Şark İstiklal Mahkemeleri bölgedeki tekke ve zaviyeleri kapattı. 2.Ankara İstiklal Mahkemesi tekke ve zaviyelerin kapatılması için hükümetin dikkatini çekti. 3.Mustafa Kemal Ağustos ayının son günlerinde Kastamonu-Çankırı vilayetlerinde yaptığı konuşmalarda tekke tarikat ve dervişlerin aleyhinde ilk defa konuştu.4.Eylül başında Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili altı maddelik bir kararname yayınladı..." (Kara, 2010: 260-261) Bu gelişmelerin ardından 677 sayılı yasa çıkarılmıştır.

Tekke ve zaviyelerin yasakladığı yıl İstanbul'da 208 adet tekke binası bulunmaktaydı. Bunların büyük bölümünde tarikatlar faaliyette bulunmakta olup, çok az kısmı ise işlevsiz halde bulunmaktaydı. Tekkeler İstanbul'un Üsküdar, Eyüp ve Fatih semtlerinde yoğunlaşmaktaydı. (Uraz, 1953: 725) Şurası unutulmamalıdır ki, tekkeler aleyhine yoğun bir yazılı literatür bulunmaktadır. Bu yazılanlara göre tekkeler toplumun geri kalmasının sebebi, tembellik ve ahlaksızlık mekânlarıdır ve cumhuriyet idaresinin bu kurumları kapatması çok yararlı ve doğrudur. Tekkelere yönelik bu algı da cumhuriyet idarecilerinin işini kolaylaştırmış, tekkelerin kapatılmasının daha az sıkıntılı olabilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tarikatların özellikle de Bektaşiliğin aleyhtarı olan Harputlu İshak Efendi'nin 1873'te yayınlanan "Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiü'l-Eşrâr" adlı eseri, Yakup Kadri'nin "Nur Baba" adlı eseri, Server Bedii'nin 1927'de yayınlanan "Bektaşiler arasında bir genç kızın hatratı" adlı eseri bu tür yayınlara örnek olarak verilebilir. (Ayrıca bkz: Yaman, 2011: 142 vd.) Böylelikle kentli okumuş Sünni kesim Diyanet adı altında din hizmetlerinin devlet eliyle sürmesine yönelik bazı eleştirileri olsa da, büyük ölçüde memnuniyet duymuş, bir kesimi maddi açıdan ve hizmet alımı anlamında bu yeni yapıdan faydalanmış ve konunun

Türkiye’de yaşayan başta Alevilerle ilgili olmak üzere diğer kesimlerle ilgili boyutunu anlayamamıştır.

Ancak gelinek nokta itibarıyla tarikatları bu şekilde yasaklamak isteyen devlet bu kez dini alanı Diyanet üzerinden Cami, mescit üzerinden sürdürmektedir. Öte yandan tarikatlar da gayri resmi olarak varlıklarını sürdürmüşler, hatta zaman zaman her görüşten siyasi iktidarlara da ilişkilerini yürütmüşlerdir. Değişik tarikatlar bu kez camiler etrafında kümelenmek suretiyle fiilen varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca yukarıda ifade edilen bazı unvanlar yasaklarken imam, hoca, müezzin gibi dini unvanlar resmen, yasaklandığı iddia edilen unvanlar ise fiilen varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu haliyle yasanın ne işlev gördüğü sorusuna verilecek cevap olarak ise şu açıkça söylenebilir. Bu yasa ile Sünni İslam’a en azından bir çıkış yolu, nefes alma imkanı sağlanırken, tarikatlar üzerinden değil de daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı kontrolündeki cami ve mescitler üzerinden varlıklarını sürdürmeleri sağlanırken, Alevi, Bektaşî kitlelerin ocak,⁸ dergah, tekke şeklindeki örgütlenmeleri ve seyit, çelebi, baba şeklindeki dinsel önderlerden oluşan ocak örgütlenmesi tamamen yasadışı ilan edilmiştir. Yasa esas olarak doğrudan Alevi, Bektaşî topluluklar bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Zaten zaman içerisinde Sünni İslam’ın din hizmetleri ve din eğitimi alanında devlet desteğiyle nasıl finanse edildikleri, Alevilerin ise tümüyle bu alanlardan dışlandıkları dikkate alınırsa bu durum açıkça görülebilir.

Resmi Diyanet ve İlahiyat Çevrelerinin 677 Sayılı Yasaya İlişkin Bakışı

Zaman zaman bu yasa üzerinden gerçekleştirilen tartışmalarda, bu yasanın kaldırılmasını Alevilerin engelledikleri şeklinde bilinçli, bilinçsiz tümüyle dezenformasyona dayalı fikirlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Özellikle bugün din hizmetlerinde statükoyu savunan

⁸ Yasada ocak ve Cemevi sözcükleri yer almamaktadır. Bunun ancak iki açıklaması olabilir. Bunlardan ilki rejimin Kızılbaş Aleviliği hiç tanımadığının bir göstergesidir. Diğer ise burada hedef alınanların Sünni tarikatlardı ve bazı Alevi Bektaşilikle ilgili unvan ve kurumlar özensizce konulmuştur.

siyasi, ilahiyatçı çevrelerden bu tür yorumların ileri sürülmesi dikkat çekicidir. Oysa bu yasanın kaldırılmasına yönelik en önemli engel bizatihi devletin din işlerinden sorumlu kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, din bürokrasisi ve ilahiyat camiasıdır. Sünni dindar kitleleri bir oy deposu olarak gören siyaset erbabını da burada unutmamak gerekir. Çünkü Sünni İslam’ı temsil eden bu kesimlerin çıkarları aynı doğrultuda olup, birbirleri arasında geçişkenlik söz konusudur. Öte yandan Alevilerin yasaya yönelik karşı çıkışları zaten olmayan “laiklik” ilkesinin korunması adına yapılmaktadır. İfade ettiğimiz Sünni kesimlerin karşı çıkışları ise devletin kontrolünde ve kendi çıkarları bakımından daha uygun gördükleri Diyanet İşleri Başkanlığı yapılanmasının devam etmesini arzulamaları nedeniyledir. Ayrıca eğer bu yasa kalkarsa din alanında kaos olacağından da söz etmek suretiyle gerek toplumu endişelendirmekte, gerekse iktidar odaklarını statükoyu devam ettirme noktasında kalmaya razı etmektedirler. Kaldı ki Sünni kesimlerin 677 sayılı yasanın değişmesine yönelik bir talepleri varsa bu hiç kamuoyunun gündemine gelmemektedir. Bunun yerine yasa ile ilgili tartışmalarda maksatlı olarak hep Alevilik konusu ön plana sürülmektedir.

Tarikatlara yönelik Diyanet’in ve İlahiyat camiasının genel bakış açısını yansıtmak bakımından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan İlahiyatçı Yusuf Ziya Yörükân’ın kitabındaki ifadeler yeterince açıklayıcıdır. Bir nevi devletin ve Sünni ilahiyatın görüşünü yansıtan Yörükân, tarikatlar konusunun Türkiye’nin bugününü ve geleceğini ilgilendiren bir konu olduğunu, tarikatların yasaklanması nedeniyle, artık tarikatçılık yapmanın kanuna itaatsizlik anlamına geleceğini, bunun da bölücülük, cehalet, taassup ve tembellik demek olduğunu vurgulamaktadır. (Yörükân, 1961: 151-153) “...İşte tarihi ve dini hakikat böyle iken bazı yerlerde yeni ve gizli çıkan Biberciler tarikatı, Leblebi yiyecekler tarikatı, Teneke çalanlar tarikatı, Aşıklar tarikatı, Göğüs dinleyenler tarikatından başka ekserisi Kadiri ve Nakşibendi olmak üzere yer yer Uşşakî,

Nazenin, Melami ve Ticani gibi tarikatlar gizlice görülmektedir. Bunların bir kısmı, babaların önünde veya bir türbe etrafında sıçrayarak coşarlar veya şeyhi ortalarına alarak kolkola sarılır devrederler. Bir kısmı da ilkel dinlerde olduğu gibi içkili, rakslı ve sazlı ayinler yaparlar. (Yörük, 1961: 154-155) "...Bir memlekette tam birlik, başta gelen bir vecibedir. Birliği ihlal eden herşey tarikatların kalktığı gibi kalkmalı, mezhebler de birleşmelidir. Selahiyetli kimseler yalnız Hanefi usul ve kaynaklarından değil, ihtiyaca göre Şafii ve hatta Maliki ve Hanbeli içtihadlarından faydalanmalı ve bilhassa memleketimizde birbirine pek yakın olan Şafii ile Hanefi, Eşari ile Maturidi mezhepleri birleştirilmeli, memleketin bugünkü ihtiyacına göre müracaat edilecek kaynaklar genişletilmelidir. Memlekette birlik önde gelir ve ilerleme yolu budur..." (Yörük, 1961: 160) İşin garip tarafı birçoğu değişik tarikatlara mensup olmakla tasavvufa sempati duymakla övünen mütebedeyin ve/veya din adamlarından oluşan bu kesimlerin, çıkarları gereği tarikatlara yönelik nu kadar hasmane ifadeler kullanabilmeleri oldukça dikkat çekicidir.⁹

Böylece Tekke ve Zaviyeler kapatıldıktan sonra din hizmetlerinin yürütülmesi görevi yeni kurulan Diyanet İşleri adlı kuruma verilmiştir. Bu kurumun Türkiye toplumuna bakışı ne yazık ki mezhep eksikli olmuştur. Bütün toplum kesimlerinin katkısıyla oluşan genel bütçeden sadece Sünni Hanefi İslam anlayışına sahip vatandaşlara dinsel hizmet götürülmüş, diğerleri ise yok sayılmış hatta kimilerince de açıkça aşağılanmış horlanmıştır. Bunu anlamak için burada sadece Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış Ahmet Hamdi Akseki örneğinin verilmesi yeterli olacaktır. "Laik" bir devletin din hizmetlerinden sorumlu kurumu olan Diyanet'te başkanlık görevini yürütürken, yine Diyanet'in yayınları arasında çıkan bir kitaba yazdığı önsözde hiç çekinmeden

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan bu kitapta bir yandan tarikatlar karşı çıkarken, Türkiye'de köylere hatta yurtdışındaki ülkelere kadar uzanan bir teşkilatlanmaya sahip, adeta bir din adamı sınıfı içeren bir yapılanmaya yandaş olmak, herkesi Sünni İslam'ı zorlamak ne derece tutarlı bir yaklaşımdır. Yörük'ün şu ifadelerine bakınız: "...Müslümanlıkta herkes amelinde ve kanaatında serbesttir, doğrudan doğruya Allah'a ibadet eder, hiçbir şahsı araya karıştırmaz, yalnız Peygamber kendine doğru yolu gösterdiği için, Allah'a dua ederken ona da salavat getirir. Ana, baba ve hayır sahipleri için dua eder. Allah ile kul arasında bir türbeyi karıştırmak dinde yoktur..." (Yörük, 1961: 157)

ve herhangi bir yaptırıma da uğramadan, Alevi Bektaşileri "şeytan ruhlu ve zındık" olarak nitelendirmiştir. Bu nefret söylemine karşın o günden bugüne ilahiyat ve Diyanet camiası özeleştiriyi yapmak yerine, siyasilerin de desteğiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara'daki merkezinde onun da adının verildiği basında yer aldığı şekliyle "VİP" cami yaptırılmıştır.¹⁰ Şöyle diyor "mezheplerüstü, tarikatlar üstü ve cemaatlar üstü" Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başkanlığı'nı da yapmış Akseki: "...Hülâsa: İbni Sebe' ile başlıyan ve islamlar arasında her (Akseki, 1948: 11) devirde kanlı hadiseler çıkarmış olan bu **zındıkların** mezheplerinin her memlekete göre bir adı vardır: En meşhur adı "Bâtıniye"dir... Bugün de bunun bakiyeleri vardır. Bunlar en sahih hadisleri de kabul etmezler. Irakda bunların adı Karamita ve Müzdekiyyedir...Horasanda bunlara Talimiye ve Melâhide denildiği gibi, Kırmütin kardeşi olan Meymüne nisbetle Meymunıyye de denir. Mısırdaki meşhur "Ubeyd"e nisbetle Ubeydiyyun; Şam'da Nusayriye, Dürzü, Tayamine adını alır. Filistinde Behaiye; Hintte Behere ve İsmailiye, Yemen'de Yamiyye, **Kürdüstan'da Aleviyye, Türkler arasında Bektaşî ve Kızılbaş, Acemistan'da Babiye** diye anılırlar..." (Akseki, 1948: 12) "...Bu eser muhtelif adlarla şurada burada türeyen ve her birisi kendini peygamber yerine koyarak şeytanî doğuşlarıyla halkımızın temiz akidesini bozmaya çalışanların maksat ve mahiyetlerini de pek güzel teşhir etmektedir. Bu bakımdan da bunun tercüme ve yayınında büyük faydalar vardır. Kötü emeller peşinde koşan bu **şeytan ruhlu kimselerin** tuzağına düşmekten milletimizi korumak en önemli bir vazifedir. Bu yoldaki ilmî yayınlarımıza imkân nisbetinde hız vereceğiz. Tevfik Allahtandır..." (Akseki, 1948: 13) Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi 677 sayılı yasa ile tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra bütün mezheplere, dini topluluklara eşit bakan, hepsinin temsil edildiği bir kurum kurulamamış, din hizmetleri yukarıdaki ifadelerde açıkça vatandaşlar arasında ayrımcılık yapan ve yer yer bu ayrımcı fikirleri topluma da yayan bir dini anlayış,¹¹ bütün toplumun da vergileriyle

¹⁰ Bununla ilgili yazımız için bkz. "Mezhepçi Akseki'ye vefa mı?", Radikal, Radikal İki, 28 Nisan 2013, s. 8.

¹¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan 08.02.1938 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait bir belgeyle Müftülüklerden ve

finanse edilmiştir. Akseki gibileri, vergileriyle maaş alarak bulundukları makamlarda örneğin Alevilere yönelik horlayıcı ifadeler kullanmaktan çekinmemişlerdir. Velhasıl 677 sayılı yasa sonrası dönem de Türkiye’de yaşayanların inanç özgürlüğünü sağlama bakımından çözüm üretememiş, toplumu tektipleştirmek şeklinde inanç özgürlüğüne aykırı sadece Sünnileri bir hizmet alanı olarak gören bu tutum geçmişten bugüne sürdürülmüştür.

AKP Döneminde 677 Sayılı Yasaya Bakış

Tarikatların kalkmasına ilişkin 677 sayılı yasa her ne kadar Tek Parti iktidarı sonrası dönemde eleştirilse de, değişiklik yapılması veya kaldırılması noktasında somut bir adımın atıldığı görülmemiştir. Burada devlet baskısından kaynaklanan korkular veya 677 sayılı yasaya ek olarak ünlü 163. Madde gibi yaptırımların da etkili olabileceği düşünülmekle birlikte, muhafazakar kesimlerin büyük sempati duyduğu ve destek verdiği Adnan Menderes, Süleyman Demirel iktidarları döneminde de bu yasaya yönelik herhangi bir adım atılmamıştır. Aynı yaklaşım Refah Partisi’nin hükümetin büyük ortağı olduğu dönem ve AKP’nin 13 yıllık iktidar dönemleri için de söylenebilir. Dinsel alanda gerçekleştirilen pek çok kısmi değişikliklerin gerçekleştirilmesinin ötesinde 677 sayılı yasa çok daha temel bir öneme sahiptir. Nedense Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye tipi “laik” modelinin bir ürünü olan ve devletin Diyanet eliyle kontrol altında tuttuğu bu dinsel yapılanma, her fırsatta o dönem uygulamalarını eleştiren kadrolar tarafından da nasıl oluyorsa benimsenmiş durumdadır. Anlaşılan cumhuriyet dönemi süresince sağ ve/veya İslamcı iktidar kadroları tarikatlara sempati duymalarına, hatta kimileri Turgut Özal gibi Nakşibendi tarikatına mensup olmalarına rağmen, kendileri de tarikatlara yönelik yasakların kaldırılması

din görevlilerinden “Ahmet Hamdi Akseki’nin İslam Dini adlı kitabının her köyde ve her evde bulunması için gayret gösterilmesi” istenmektedir. Bkz: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kataloğu*, Ankara, 1998. Alevi vatandaşları en aşağılayıcı ifadelerle zikreden bir kamu görevlisi din adamının kitabının okutulması toplumda Alevi-Sünni zıtlaşmasını arttırmaktan başka ne işlev görebilir, bu soruyu herkesin, özellikle de devletin ilgili kurumlarının sormaları gerekir.

için girişimde bulunmamakta, toplumsal alanda tarikatların hareket edebilmesine imkan tanınmamaktadır. Dinin toplum üzerindeki etkisini mümkün olduğunca sınırlandırmayı amaçlayan Cumhuriyet kurucu iradesinin oluşturduğu, mütedeyyin kesimlerce dini alana devlet müdahalesini simgeleyen Diyanet İşleri Başkanlığı kurumu, geleneksel İslam tarihi içerisinde yüzyıllara dayalı bir yere sahip olan tasavvuf hareketlerinin örgütlenmiş hali olan tarikatlara tercih edilmektedir.

AKP Dönemi (2002’den Günümüze) Diyanetten Sorumlu Siyasi-Bürokratik Yapı

28 Mayıs 1999-18 Kasım 2002 tarihleri arasında iktidarda kalan ve Bülent Ecevit’in başbakanlığında kurulan 57. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin iktidar döneminin sona ermesinden günümüze AKP iktidarından söz edilebilir. Bu hükümet, Erdoğan’ın siyaset yasağı nedeniyle AKP Kayseri milletvekili olan Abdullah Gül başkanlığında kurulan ve Gül Hükümeti olarak da bilinen kısa süreli 58. Hükümetin işbaşına gelmesiyle başlamıştır. 18 Kasım 2002’de kurulan bu hükümet 14 Mart 2003 yılında 59. AKP hükümetine kadar kısa bir süre görev yapmıştır. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında¹² 59. Hükümet veya 2. AKP Hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet 14 Mart 2003 - 29 Ağustos 2007 tarihleri arasında görev yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin 60. Hükümeti ise 2. Erdoğan Hükümeti olarak da adlandırılan ve 29 Ağustos 2007 - 6 Temmuz 2011) görev yapan hükümettir. Bugün ise Hükümet ve parti başkanlığını Recep Tayyip Erdoğan’ın başkanlığında kurulmuş bulunan 61. Türkiye Hükümeti görev yapmaktadır. Sözünü ettiğimiz bu dönemden yani 14 Mart 2003 tarihinde kurulan ilk AKP hükümetinden bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan sorumlu bakanlar ve görevde oldukları zamanlar da şu şekildedir:

Mehmet Aydın (14 Mart 2003 - 28 Ağustos 2007)

Mustafa Said Yazıcıoğlu (29 Ağustos 2007 - 1 Mayıs 2009)

¹² Erdoğan başkanlığındaki 59. Hükümet AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 9 Mart 2003 Siirt Milletvekili Yenileme Seçimi’nde parlamentoya girmesinden sonra mümkün olmuştur.

Faruk Çelik (1 Mayıs 2009 - 6 Temmuz 2011)

Bekir Bozdağ (6 Temmuz 2011den itibaren)

Yukarıda sıralanan bakanlardan Mehmet Aydın İlahiyat Fakültesi profesörlerinden ve Mustafa Said Yazıcıoğlu'na yine İlahiyat Fakültesi Profesörlerinden olup, aynı zamanda 1987-1992 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Faruk Çelik, Yüksek İslam Enstitüsü'nün yanı sıra işletme eğitimi alırken, Bekir Bozdağ İlahiyat Fakültesi'nin yanı sıra Hukuk Fakültesi'ni de bitirmiştir. Yine AKP döneminde üç Diyanet İşleri Başkanı'nın görev yaptığını görüyoruz. Bunların adları ve görev yaptıkları dönemler şu şekildedir: Mehmet Nuri Yılmaz (3 Ocak 1992'de atandı - 17 Mart 2003'te istifa etti.),¹³ Ali Bardakoğlu (28 Mayıs 2003'te atandı - 11.11.2010'da istifa etti.), Mehmet Görmez (1.11.2010'da atandı - hala görevde)

Burada bu idari-bürokratik süreci vermekten amaç AKP iktidarı süresince görev yapan siyasi ve bürokratik yapı içerisinde yer alan siyasi ve bürokratların ve görev yaptıkları tarihlerin bilinmesi içindir. Ayrıca bu kesimin Sünni inanç ve geleneğe mensup ailelerden geldikleri tahmin olunabileceği gibi, alınan eğitim itibarıyla da Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan bugüne hakim Sünni din anlayışından geldikleri görülmektedir. İmam-Hatip Liseleri, Yüksek İslam Enstitüleri ve daha sonraki isimleriyle İlahiyat Fakülteleri sadece Sünni İslamı esas alan orta eğitim ve yüksek öğretim kurumları olarak tasarlanmış ve bu amaca yönelik faaliyet göstermişlerdir. Alevilerin talepleri konusunda, bir Sünni olarak ne kadar istekli olabilecekleri bir yana, bulundukları siyasi bürokratik görevler de buna pek müsait gözükmemektedir.

AKP Hükümeti'nin 677 Sayılı Yasaya Bakışı

Daha önce de ifade edildiği üzere 677 sayılı yasa vd. düzenlemeler sonucunda cumhuriyetin kuruluşundan bugüne devletin din politikaları Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden yürütülmüştür. Bu 13 kısa süre, Gül Hükümeti olarak da bilinen 58. hükümet döneminde AKP hükümeti ile çalışmış ancak Erdoğan liderliğindeki 59. Hükümetin kurulmasından çok kısa süre sonra iktidar tarafından kendisine yöneltilen eleştiriler üzerine istifa etmek zorunda kalmıştır.

kurum yapılanması ve din hizmetleri anlamında Sünni Hanefi İslam'ı esas alması nedeniyle de Aleviler din hizmetleri alanından bütünüyle dışlanmışlardır. Burada milli eğitim ve din eğitimi alanında da bu politikanın aynen sürdürüldüğünü eklemek gerekir. AKP öncesi ve sonrası dönemde tarikatların varlığı devletin kontrolündeki Diyanet kurumunun merkezinde olduğu dini alanın yapılanmasına tehdit olarak görüldüğü için de Atatürk tarafından uygulamaya konulan 677 sayılı yasanın değişmesi yönünde çaba gösterilmemiştir. Bu durum AKP döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Bu yasanın değişmesine yönelik engel olarak esas olarak Alevilerin kısmen de laik çevrelerin muhalefeti gösterilse de, müteaddiyin kesimlerin hassas olduğu başka konularda olduğu gibi bu yasaya yönelik ısrarlı bir girişim söz konusu olmamıştır. Bu durum Sünni çoğunluğun ve onu yönlendiren ilahiyat, diyanet camiasının 677 sayılı yasaya yönelik pek de şikayetlerinin olmadığı anlamına gelmekte değil midir?

Bugünkü statükoyu savunan devlet bürokrasisi, Diyanet ve ilahiyat çevreleri bugünkü din alanına yönelik yasal çerçeveyi belli argümanlar üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bunlardan en önemlisi ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mezhepler üstü, cemaatler üstü ve tarikatlar üstü bir hizmet sunduğu şeklindeki gerçeği yansıtmayan ön kabulüdür. Bu argümanları savunanların, bu kurumun Şafii'lerle ilgili bir ilmihi ancak 2011 yılında yayınlayabildiğini, güneydoğudaki Şafii vatandaşların dinsel hizmetleri görmek üzere meclislerin ancak birkaç yıl önce görevlendirilebildiklerini, Alevilerin inanç ve ibadetlerinin ise bütünüyle görmezden gelindiği gerçeğini, mezhepler üstülük, cemaatler üstülük ve tarikatlar üstülük ölçütleri ışığında değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu statükonun değişmemesi için inkılap yasalarına ve zaten olmayan mezhepler üstü, cemaatler üstü ve tarikatlar üstü bir ortamın bozulacağına bel bağlamak, bugünkü mezhepçi yapılanmanın devamından yana olmak demektir. İlahiyat camiası bu yönde olası değişikliklere karşı yukarıda ifade ettiğimiz yapay gerekçelerle hareket

etmektedir. Bu konuda şu alıntı yeterince açıklayıcı olur kanaatindeyim. "...Aleviliğin Bektaşiliğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsilinin başka tarikat ve cemaatlerin de temsili anlamına gelebileceği, bunun da tarikat ve cemaatleri yasaklayan 677 sayılı "İnkılap Yasası"na aykırı olmanın yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel islami anlayış çerçevesinde -mezheplerüstü, cemaat ve tarikatlarüstü- hizmet sunma anlayışına zarar verebileceği endişesi gündeme getirilmektedir..." (Küçük, 2011: 193) Burada şu sorunun sorulmasına ise gerek duyulmamaktadır: Milyonlarca Alevi yurttaşı dışlayan, hizmet götürmeyen bir din eğitimi ve din hizmetleri anlayışını bu şekilde daha ne kadar sürdürülebilir? Avrupa ülkelerinde eşitlik ilkesi çerçevesinde diğer inanç topluluklarının yanısıra Alevilerin de inanç özgürlükleri tanınırken, Alevilerin kendi ülkelerinde üvey evlat muamelesi görmeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen Alevi taleplerine ilişkin davaların kaybedilmesi uluslararası alanda Türkiye'nin imajına büyük zarar vermeye devam etmeyecek mi?

Burada AKP döneminde 677 sayılı yasaya ilişkin tartışmalara da değinmek istiyoruz. Bu dönemde zaman zaman Cemevlerinin yasallaşmasının engellenmesi için 677 sayılı yasaya başvurulduğu görülmektedir. Örneğin AKP'nin Diyanet'ten sorumlu ilk bakanı olan Devlet Bakanı Mehmet Aydın'ın Alevi dedeleriyle görüşmesi sırasında "Cemevlerine yasal statü kazandırılmasına" yönelik talepler ve "Biz cemevlerinin ibadethane kapsamına alınmasını istiyoruz" ifadesi üzerine buna karşı çıkarak şu cevabı vermiştir: "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun var. Bu kanuna göre sizin cemevi açmanız kanuna aykırıdır. Bu nedenle cemevlerini kültür merkezi olarak açabilirsiniz"¹⁴

Daha sonraki dönemde Diyanetten sorumlu Devlet Bakanı Faruk Çelik TRT Haber'de 2010 yılında katıldığı bir programda ise "...Cemevlerine statü verilmesi konusu, çalıştaylarda tartışılan önemli konulardan biridir. Cemevlerine statü verilmesi konusunda bir mutabakat sağlandı. Kimler bu mutabakatı sağladı; hem Sünni önderleri hem Alevi önderleri, sivil toplum ve üniversitelerden gelen çalıştay katılımcıları ile Cemevlerine bir statü

¹⁴ <http://wap.gazetevatan.com/News/Article?ID=107576> (Çevrimiçi 05.03.2015)

verilmelidir noktasında bir ittifak sağladı. Bunu gördük ve rapora da yazdık. Fakat bu statü nasıl olacak konusu şu anda uğraştığımız ve bizi gerçekten yoran bir konu. Bir sonuca varma noktasındayız. Bir hukuk komisyonu kurduk. Bu komisyon bir çalışma yaptı. 4-5 alternatif ortaya koydu. Bakanlar kurulunda da bu alternatifleri değerlendirdik. Bakın Cemevlerinin statüsü ile ilgili bizim elimizi bağlayan hukuk devletinde bazı unsurlar var. Tekke ve zaviyeler kanununda çok açık şunu söylüyor, "Bilumum tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Mescitler ve camiler istisna tutulmuştur." Bununla kalmamış Anayasa 174. Maddeye de taşınmış. Bu da değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen maddelere yani laiklik ilkesine atıfta bulunuyor. Şunu söyleyebilirim Cemevleri ile ilgili Alevilerin talebini karşılama zorunluluğunda kendimizi hissediyoruz. Ama mevzuatı görmemezlikten gelemeyiz. Buna vereceğimiz cevap aynı zamanda toplumsal birlikteliğimizi de güçlendirmeli. Bu konuda çözüme doğru gidiyoruz ama arayışımız kolay değil; devreyi iğne deliğinden geçirmek gibi..."¹⁵

Alevi Çalıştayları sürecinden sonra da Aleviliğe ilişkin açılım haberleri eksik olmamıştır. Aynı şekilde Çalıştaylar sürecini de yürüten Diyanet'ten sorumlu Devlet Bakanı olan Faruk Çelik sonrasında bu göreve gelen Bekir Bozdağ'ın, basında yer alan bir haberde oluşturulan heyetin Alevi açılımı ile ilgili çalışmalarını tamamladığı ifade edilmekte, ilk olarak Başbakan'a sunulacak olan raporun, eylül ayı içinde Bozdağ tarafından açıklanacağı vurgulanmaktaydı. Bu raporda Cemevlerinin yanı sıra, 677 sayılı Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nda bir değişikliğe gidilmesi önerilmekteydi.¹⁶ Bunun ardından yine AKP'nin resmi sitesinde yer alan bir açıklamada, Bozdağ, bir gazetecinin tekke ve zaviyelerle ilgili yaptığı açıklamalarla ilgili sorusu üzerine, açıklamalarının basında farklı bir şekilde yansıtıldığını ifade etmiştir. Bozdağ 677 sayılı yasaya da değinen açıklamasına şöyle devam etmiştir: "...Biliyorsunuz tekke ve zaviyelerin kaldırılması türbedarlıkların sona erdirilmesi, bazı unvanların ve kisvelerin giyilmesini yasak eden kanuna göre müridlik, çebeilik, seyyidlik,

¹⁵ <http://turkiye.haber.pro/haber-Alevi-acilimi-ve-cemevlerinin-statusu-24167.html> (Çevrimiçi 10.01.2014)

¹⁶ <http://yenisafak.com.tr/politika-haber/alevi-raporu-tamam-30.08.2013-559188> (Çevrimiçi 20.09.2014)

dedelik, babalık gibi unvanlar yasaklanıyor. Bu unvanlara hizmet verilmesi, bu unvanlara ait kıyafetlerin giyilmesi de yasaklanıyor. Biz bu tartışmayı yaparken böylesi bir kanun var ortada ve bu alanda kullanılan Alevi vatandaşlarımızın kullandığı bütün sıfatları yasaklayan bir düzenleme var burada. O zaman bu düzenleme ortada dururken bu noktada konuşmaların, tartışmaların yanlış yapıldığını ben söyledim..." Konunun doğru yerden tartışılması gerektiğini belirten Bozdağ, "...Bugün dedeliği yasaklayan, dedelik sıfatını taşıyanlara hizmet vermesini yasaklayan kanun bu kanun. Öyleyse bu kanunu yok sayarak bu konudaki tartışmalarda sağlıklı bir yere gelemez..." diyen, Bozdağ tartışmayı doğru yerden yapmak gerektiğini vurgulamış ve şöyle devam etmiştir: "...Doğru yerde durmak, tartışmayı doğru yerden yapmak lazım. Biz onu söyledik. Ancak oradan CHP'liler 'biz bu oyuna gelmeyiz. AK Partililer ne istiyor, tarikatların, tekkelerin yeniden açılmasını istiyor' diye başka bir noktaya götürüldü konu. Feokalde yanlıştır. Bizim dediğimiz şey, burada çelevilik, dedelik, müritlik, babalık, halifelik gibi Alevi vatandaşlarımızın, alevi inancı çerçevesinde kullandıkları sıfatların tamamını bu kanun yasaklıyor. Öyleyse burada bir iyileştirme yapılacaksa bunu tartışmak, bunu görüşmek lazım. Siz bu kanunu yok sayarak, bunu tartışmayarak bir yere varamazsınız. Biz onu söyledik. Çünkü Anayasa'nın 174. maddesi bu kanunun anayasaya aykırı anlaşılamayacağını ve aykırı yorumlanamayacağını da söylüyor. Öyleyse bunu tartışmak yanlış bir şey değildir. Benim söylediğim şey budur. Yoksa tekke ve zaviyelerin yeniden açılmasıyla ilişkin bir şey değil. Tamamıyla bu konu çerçevesinde bir tartışma noktasında tartışmanın doğru zeminde yapılması için, yapılmış bir öneridir. Her hangi bir çalışma yok..."¹⁷

Yine TBMM Başkanlığı'na başvuran Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün'ün Mecliste Cemevi talebine ilişkin TBMM Başkanlığı'nın verdiği yazılı cevap, Diyanet tarafından oluşturulan ve devlet kurumlarının ve hükümetlerin de kullandığı savunma stratejisi, temel insan hak ve özgürlüklerini esas almadığı gibi "laik" devleti mezhepçi bir statüyle karşı karşıya bırakmaktadır. TBMM Başkanlığı'nın Mahkemeye

17 <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/tekke-ve-zaviyelerle-ilgili-calisma-yok/33963> (Çevrimiçi 12.10.2013)

savunma niteliğinde sunduğu 677 sayılı yasaya da atıfta bulunmakta ve Diyanet'in görüşlerini dayandırmaktadır. Cemevi talebine karşı Diyanet'in argümanlarıyla 677 sayılı yasaya gönderme yapılmaktadır: "...Konunun bir diğer boyutu, cemevlerinin ibadet yeri olarak nitelenip nitelenmeyeceği noktasına ilişkindir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği 17 Aralık 2004 tarihli ve 1773 sayılı yazıda "İslam'ın bir alt yorumu olan Aleviliğin, İslam'ın ortak ibadet yerleri olan 'cami ve mescit'ler dışında ayrı bir ibadet yerinin olmayacağı, belirtilen sebeplerle, cemevi ve benzeri yerlerin ibadet yeri kapsamında değerlendirilmesine imkan bulunmadığı" belirtilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu görüşünü İzmir 11. Asliye Hukuk Mahkemesinin 07.09.2004 tarihli ve E.2004/239-K.2004/355 sayılı kararına ve 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun'un 1 inci maddesi **Madde 1** - Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhünün tahtı tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilimum tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir..." hükmüne dayandırmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı; bu madde ile tekke ve zaviyelerin kaldırıldığına, ancak bunlardan cami ve mescit olarak kullanılanların önceki durumunda bırakıldığına dikkat çekmiş; bu madde hükmünden "cami ve mescit" dışındaki yerlerin ibadethane olarak kullanılamayacağını anlaşıldığını" belirtmiş ve yapılan müteaddit açıklamalarda; "Müslümanların ortak mabedinin mezhep, meşrep, dini inanış ve pratik ayrımı olmaksızın Cami ve mescitler olduğu, cemevlerinin de ülkemizin sosyo-kültürel ve mistik alanda korunması ve yaşatılması gereken zenginlikleri arasında bulunduğunu" ifade etmiştir..."

Çalıştaylar sürecinde de 677 sayılı yasa konusu gündeme gelmiş ve Sünni kesimin aslında bu yasanın değişmesini arzuladığı ancak Alevilerin buna sıcak bakmadığı şeklinde muğlak ifadelerle konu geçirilmiştir. Oysa resmi görüşten ve sünni ilahiyat, diyanet çevrelerinden yaptığımız

alınlar ve somut icraatlara bakıldığında bu yönde bir değişikliği istemeyen çevrelerin kümle olduğu çok rahat bir şekilde anlaşılabılır. Alevi Çalıştayları Nihai Raporu'nda yer alan ifadeler şu şekildedir: "...Halen ülke genelinde meşruluğu hiçbir yasal dayanağa dayanmıyor olsa da cem evleri fiili bir durum olarak (de facto) varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Aynı şekilde pek çok Sünni tarikatının da yaşadıkları hukuki meşruiyet engellerine rağmen, varlıklarını fiilen sürdürdükleri bilinmektedir. Bu bağlamda cem evlerini ve ilgili diğer kurumları, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nu görmezlikten gelerek ele almak yerine sorunu bütün evsafıyla birlikte tartışmak ve çözüm yolunda, sonuç alınabilir adımların takipçisi olmak gerekir. Çalıştaylarda özellikle Sünni katılımcılar, cem evlerinin statü kazanabilmesi için Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun gözden geçirilmesinin şart olduğunu vurgulamışlardır. Ancak Alevi katılımcılar sorunlarının çözümünde bu derecede derinlikli bir müdahaleye hiçbir şekilde ihtiyaçları olmadığını, ilgili kanun maddelerine fiili durumlarını açıklayıcı bir ibarenin konulmasının kendileri için yeterli olacağını ifade etmişlerdir..."

Sonuç olarak özellikle son yıllarda belediye meclislerinde Cemevlerinin ibadethane statüsünde kabul edilmesi yönünde çeşitli örnekler bulunmakla birlikte, TBMM'de bu yönde verilen çok sayıda önerge iktidardaki AKP hükümetinin oylarıyla reddedilmiş bulunmaktadır. Ayrıca 677 sayılı yasanın değişmesine yönelik iktidar kanadından söylemin ötesinde, somut bir girişim de sözkonusu olmamıştır. Bilakis bu yasanın sonrasında şekillenen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha da güçlendirilmesi ve devletle olan bağlarının artırılması yoluna gidilmektedir.

Halk Fırkası'ndan ve Günümüz CHP'sine 677 sayılı Yasaya Bakış

Bilindiği üzere 677 sayılı yasanın mimarı Halk Fırkası'nın¹⁸ da kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'tür. Yasa dini alanın devletin kontrolü altına alınması amacıyla çıkarılmış, ancak kuruma kuruluşta

18 Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde 9 Eylül 1923'ten önce "Halk Fırkası" adıyla kurulan parti, 1924'te "Cumhuriyet Halk Fırkası", 1935'te ise "Cumhuriyet Halk Partisi" adını almıştır. http://www.chp.org.tr/?page_id=67 (Çevrimiçi 08.03.2015)

da hakim olan Sünni İslam karakteri giderek, başta Aleviler olmak üzere diğer dini toplulukların bu alandan dışlanması ve ayrımcı uygulamalarla karşılaşılması sonucunu yaratmıştır. 1950'li yıllara kadar tek parti olan ve içerisinde daha sonra Demokrat Parti siyasi kadrolarını da barındıran CHP zaman içerisinde değişen koşullara bağlı olarak, giderek varlığını sürdürmesinde önemli payı olan Alevi seçmen kitlesi ve Türkiye'nin yaşadığı dönüşümün sonucu olarak, Cemevlerine gerek TBMM'de gerekse belediyelerde¹⁹ ibadethane statüsü tanınması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ancak geline bu nokta bu zamana kadar uygulanan yanlış din politikaları noktasında CHP'nin sorumluluğunu azaltmayacaktır. 1990'lı yıllara kadar CHP'den Demokrat Parti'ye, Adalet Partisi'nden ANAP'a ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nde 677 sayılı yasanın bir sonucu olarak ortaya çıkan ve sorunlu bir şekilde yapılandırılmış Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devamlılığı yönünde bir görüş birliğinin var olduğu söylenebilir. Ancak zaman içerisinde yaşanan gelişmeler, CHP'nin bu geleneksel politikasını da değiştirmeye yöneldiğini göstermektedir. AKP ise bir yandan sorunlu yapıyı daha da bozacak bir, Diyanet'i idari, mali ve personel yönünden güçlendirme politikası izlemekte, öte yandan da Alevilere yönelik müzakereler yürütmekle birlikte Cemevleri, zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri²⁰ gibi konularda gerekli adımları atmamaktadır.

677 sayılı yasa CHP'ye hakim genel görüş itibarıyla hem bu yasanın laikliğin bir gereği olduğu, hem de bu yasaya da hâlel getirmeyecek şekilde Alevilikle ilgili çözüm üretilmesi şeklinde genellenebilir. Bu

19 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28115247.asp> (Çevrimiçi 07.03.2015)

20 Zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın müdahaleleriyle belirlenen bölümlere ve sınırlı Sünni anlayışın yapılan yüzeysel eklemelerle bu konuda yol alınamayacağını bilmek gerekir. Kaldı ki içeriği çok mükemmel hale getirseniz bile, bu dersi verecek personelin Sünni olmaları başlı başına inanç özgürlüğü ihlalidir. Bizzat bu değişiklikleri öneren komisyonun üyesi olarak eklemeler "ben yaptım oldu." mantığı içerisinde gerçekleştirilmiş ve bu nedenle de AİHM süreçlerinde mahkumiyetler söz konusu olmuştur. Resmi Sünni anlayışın müdahalesiyle oluşmuş bu eklemelerin meşruiyet kazanamayacağının bilinmesi gerekirdi.

görüşün bir bölümünü anlamak için yukarıda değinilen Bozdağ'ın 677 sayılı yasaya da değindiği açıklamalarına ana muhalefet partisi CHP milletvekilinin U Bayraktutan'ın verdiği şu soru önergesi açıklayıcı olacaktır. Bayraktutan, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ tarafından cevaplandırılması istemiyle TBMM Başkanlığına verilen soru önergesinde Bozdağ'ın tekke ve zaviyelerin tekrar açılmasına yönelik ifadelerine değinerek şu soruları sormuştur: "...TBMM Bütçe Plan Komisyonu'nda yaptığınız konuşmada 1925 tarihinde kabul edilen tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanun metninden hükümler okuyarak tekke ve zaviyelerin açılmasına ilişkin ifadeleriniz olmuştur. Devrim yasaları ile kaldırılan tekke ve zaviyelerin açılması önerisi Türkiye Cumhuriyeti Başbakan yardımcısına yakışmamaktadır. Bu bağlamda;

1- Tekke ve Zaviyelerin açılması önerisi Cumhuriyet devrimlerine, Mustafa Kemal Atatürk'e karşı olduğunuzu mu ifade ediyorsunuz?

2- Tekke ve Zaviyeler açılmış olsaydı siz eğitiminizi Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi yerine tekke ve zaviyelerde mi gerçekleştirecektiniz?

3- Tekke ve zaviyeler açılırsa kendi çocuklarınızı, yakınlarınızı eğitimlerini yapmak için buraya mı göndereceksiniz?

4- Atatürk'ün ve onun en büyük eseri olan Cumhuriyetin sayesinde şu an bulunmuş olduğunuz koltukta oturduğunuzun farkında mısınız?

5- Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilip 13 Aralık 1925 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 677 sayılı kanun ile uygulamaya konmuş bir Atatürk Devrimidir. Bu tür açıklamalarınızla Atatürk'ün Cumhuriyet devrimlerine açıkça bir başkaldırıda bulunduğunuzun farkında mısınız?...²¹ Öte yandan ise CHP'li belediyeler ve milletvekilleri ve ayrıca kadrolar ve taban itibarıyla CHP ile yakın bir çizgiye sahip DSP'nin koalisyon ortağı olduğu dönemde zaman zaman Diyanet'in yeniden yapılandırılmasına, Cemevlerinin yasallaşmasına, ibadethane statüsü verilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadırlar. DSP'nin önergesiyle Alevi dernek ve vakıfları arasında paylaşılmak

21 <http://www.chp.org.tr/?p=93142> (Çevrimiçi 10.01.2015)

üzere ilk ve bir kez Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Merkezi Vakfı üzerinden genel bütçeden küçük bir maddi katkı sağlanmıştı. (Schüler, 2001: 153) Oysa bu konu böyle geçici adımlarla halledilebilecek bir konu olmayıp, kalıcı çözümler üretilmesi için bu konularda 677 sayılı yasanın da içerisinde bulunduğu pek çok yasal değişikliğe ihtiyaç bulunduğu aşikardır.

677 Sayılı Yasaya Sünni Kesim İçerisinde Farklı Bakışlar

Az sayıda olmakla birlikte konuya yönelik farklı bakış açılarının da var olduğu görülmektedir. Bunlar yasanın tümüyle kaldırılması veya yasaya Alevilikle ilgili sıkıntıları hafifletmesi öngörülen ek maddeler ilave edilmesi şeklindedir. BDP Diyarbakır Milletvekili Altan Tan'ın TBMM'ye sunduğu önergesi kanunun tümüyle kaldırılması şeklindedir. Tan Meclise 677 sayılı yasaya ilişkin kanun teklifi önergesi vermiş, bu yasanın kaldırılması ile Nakşibendilik, Kadirilik, Halvetilik, Cerahilik gibi tarikatlar ile Alevi Bektaşilere ait ünvanların da yasak olmaktan çıkacağını vurgulamıştır. Tan, kanuna ilişkin önerisinin gerekçesiyle "... Ülkemizde yaşayan farklı inançların görüşlerin ve mezheplerin kendi okullarını açmalarına, müfredatlarını belirlemelerine ve dini cemaatlerin yeniden örgütlenmelerine, sosyal yaşamda yeniden yer almalarına imkan tanınmalıdır..." demektedir. Ayrıca Tan, yasak olmasına rağmen halen birçok tarikat, tekke ve medresenin, faaliyetlerini sürdürdüğünü de kaydederek, devletin tüm dinler ile mezheplerin ibadetlerine de eşit yaklaşması gerektiğini savunmuştur.²² Ayrıca Sünni kesim içerisinde az sayıda ve yasada değişiklik yapılması yönünde görüşler ifade eden ve çok sayıda yazılar yazan kişilerden olan Müfid Yüksel 677 sayılı yasanın kaldırılmadan yapılacak bir ek ile bazı sorunlara çözüm bulunabileceğini ifade etmektedir. Ona göre, 1 Mart 1950'de İsmet İnönü döneminde 677 sayılı yasaya ek bir fıkra eklenerek, bazı türbelerin açıldığını ve buralara Kültür Bakanlığı bünyesinde memur ve hizmetliler atandığını ifade ederek, Cemevlerine ilişkin şöyle bir ek fıkra eklenebileceğini

22 http://www.radikal.com.tr/politika/altan_tandan_tekke_ve_zaviyeler_acilsin_teklifi-1123559 (Çevrimiçi 05.03.2015)

önermektedir: "...Alevî-Bektâşî inanç kurum ve merkezleri, 'Dergâh' şeklinde ve statüsünde açılır. 'Dergâh' şeklinde ve statüsünde açılacak Alevî-Bektâşî inanç kurum ve merkezleri Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde teşkil edilecek bir üst kurulca temsil edilir ve denetlenir..."²³

Geleneksel Alevi Bektaşî İnanç Örgütlenmesi: İçerisinde Tekkeler ve Ocakların Yeri:

Osmanlı'dan Cumhuriyetin kuruluşuna kadar, 1826 sonrasında kesintiye uğramakla birlikte Anadolu ve Balkanlar'da faaliyet gösteren önemli tekke/dergahlardan bazıları şunlardır: Hacı Bektaş Veli Dergahı (Hacıbektaş), Abdal Musa Sultan Dergahı (Antalya), Battal Gazi Dergahı (Eskişehir), Şücaettin Veli Sultan Dergahı (Eskişehir), Şahkulu Sultan Dergahı (İstanbul), Çamlıca Dergahı (İstanbul), Karyağdı Baba Dergahı (İstanbul), Karaağaç Dergahı (İstanbul), Erikli Baba Dergahı (İstanbul), Nafi Baba Dergahı (İstanbul), Takkeçiler Dergahı (İstanbul), Bademler Dergahı (İstanbul), Dilaver Baba Dergahı (İstanbul), Gül Baba Dergahı (Macaristan), Piri Baba Dergahı (Merzifon). Bunlara ek olarak, Dimetoka'da Seyyid Ali (Kızıl Deli) Sultan Dergahı, Kahire'de Kaygusuz Sultan Dergahı, bugünkü Romanya Babadağ'da Sarı Saltuk Dergahları da Cumhuriyet öncesi dönemde yüzyıllarca faaliyet göstermiş, Babagan Bektaşiliğine mensup kitlelere hizmet vermiş önemli dergahlardandır.²⁴ Bugün bu dergahlardan belli başlıları kurulan dernek ve vakıf gibi kurumların öncülüğünde yönetilmekte ve Alevilere dinsel ve kültürel alanda hizmetler sunmaktadırlar. Kimilerinin de arazileri zaman içinde başka amaçlarla kullanılmış ve tarihi kalıntılarıyla birlikte yok edilmişlerdir. Türkiye'de resmîyette Cemevleri gibi bunların korunabilen bazıları da dernek veya vakıf olarak faaliyet göstermekte, ibadethane olarak tanınmamakta ve resmîyete dayalı muhafazakar baskılarla, tarafgir uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Şahkulu

²³ <http://yenisafak.mobi/yazarlar/MufitYuksel/gezi-olaylari-cercevesinde-alevilik-so/38268> (Çevrimiçi 16.08.2014)

²⁴ Fuad Köprülü'nün de ifade ettiği üzere, Harputlu İshak Efendi gibi "...bu tarikatın şiddetli aleyhdarı..." kişilerin yayın faaliyetlerinin de Bektaşilik aleyhine bir ortam yaratmayı amaçladığı söylenebilir. (Köprülü, 1979: 463)

Sultan Dergahı örneğinde vakıf arazileri zaman içerisinde talan edilen bur dergah bir yandan da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde düzenli olarak kira bedeli ödemektedir.²⁵

Dedebabalara bağlı Alevi grupların dışındaki ve daha çok kırsal alanlarda yaşayan Aleviler, ocaklar şeklinde örgütlenmişlerdir. Daha önce de ifade edildiği üzere Ocaklar, Alevi ulularının soyundan gelen Dede ailelerine verilen genel isimdir. Her Alevi, Dede olsun Talip olsun, bir Ocak'a bağlıdır. Ana Ocaklar zamanla genişleyerek, çok sayıda alt ocaklar ortaya çıkmıştır. Yüzyıllar içerisinde Aleviliğin sürekliliği bakımından Ocak sisteminin çok önemli roller üstlendiği görülmektedir. 677 sayılı yasa ile Sünniler bakımından tarikatların cami, mescit şeklinde varlığını sürdürebilmeleri sağlanırken, Aleviler ya Sünnileşmek ya da geleneksel tekke veya Ocak organizasyonunun dışında kalarak inanç ve kültürlerinden kopmak zorunda bırakılmışlardır.

677 Sayılı Yasaya Alevi, Bektaşilerin Bakışı

Osmanlı'da ilk başlarda tasavvufun ve onun kurumlaşmış şekli olan tarikatların oldukça etkili olduğu ve günlük hayatın bir parçası olarak toplum hayatında yer tuttuğu söylenebilir. Devletin giderek kozmopolitleşmesi ve genişlemesi sonucunda, ayrıca Sünni hilafetin de Osmanlı'ya intikali sonucunda giderek kitabi İslamın ve burada da doğal olarak Sünni din anlayışının etkili olması gelişmesi dikkati çekmektedir. Buna Anadolu toprakları ve halkı Safevi-Osmanlı rekabeti de eklendiğinde medrese odaklı resmi bir İslam anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Osmanlı yer yer değişik tarikatları desteklemek suretiyle ve/veya tarikatları birbirlerine karşı kullanmak suretiyle tarikatlarla ilişkilerini sürdürmüştür. Çevreye mensup bulunan Kızılbaş, Alevi, Bektaşî kitlelerle mesafeli ve güce dayalı ilişki biçimini hep koruyan Osmanlı yönetimi, Babagan Bektaşiliği ile ortaklığını da 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra bitirmiştir. Daha sonra bu yasak hafifletilse de eski durumuna asla kavuşamamıştır. Bu dönemde merkeze uzak alanlarda bulunan Kızılbaş Aleviler ve Bektaşiler ise tekke

²⁵ Şahkulu Sultan Dergahı yöneticileri ile gerçekleştirilen mülakatta ifade edilmiştir.

veya ocak sistemi içerisindeki kapalı cemaatler halinde devletle mesafeli ilişki durumlarını korumuşlardır. Cumhuriyet sonrası dönemde 677 sayılı yasa ile tekke ve zaviyelerin kapatılması sonrasında Aleviler doğrudan olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Alevilerin toplanma yerleri genellikle tekkelerinin ve ocak merkezlerinin bulunduğu yerlerdir. Sünnilerin ise yüzyıllardır tekkelerinin yanı sıra, cami ve medrese gibi devlet destekli kurumları da bulunmaktaydı. Yeni Cumhuriyet idaresince 30 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı yasayla, tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, seyitlik, şeyhlik gibi ünvanların kullanılması da yasaklanmıştı. Tekke ve zaviyeler kapatılınca Sünniler camilerde aynı işlevleri devam ettirebilirlerken, Aleviler böyle bir olanaktan yoksun kaldılar. Cem ibadetlerini Osmanlı döneminde olduğu gibi yine gizli ve köyün çeşitli noktalarına gözcüler dikerek yürütmek zorunda kaldılar. Bu durum özellikle devlet destekli Sünni kültürün hakim olduğu kentsel alanlarda çok daha etkili oldu ve zaman içinde giderek geleneksel Alevi inanç ve kültüründen uzaklaşmaya yol açtı. Yine bu yasanın kabulü sonrasında Alevi Dedeleri'nin Anadolu'da dolaşarak taliplerini ziyaret etmeleri konusunda da sıkıntılar yaşanmış ve bu durum da Alevi inanç ve kültürünün zayıflamasında önemli rol oynadı.

Alevi-Bektaşî geleneğinin tekkelerin yasaklanması ve bazı ünvanların kullanılmasına ilişkin 677 sayılı yasaya yönelik etkili bir tepki göstermek şöyle dursun, destek de verdikleri görülmektedir.²⁶ Bu noktada Çelebi Cemalettin Efendi ve Erikli Baba Dergahı'ndan Naki Baba'nın ifade be faaliyetlerinde bulmak mümkündür. (Şener, 1994: 82; Öz, 2004: 175) Bunda yüzyıllardır Sünni bir devlet imajına sahip olan ve uygulamalarında da bunu gösteren Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine en azından o sırada "laik", "mezhep kimliği olmayan" ve bütün vatandaşlara eşit mesafede olacağı varsayılan bir yeni devletin ortaya çıkışına olan algı etkili olmuştur.

26 Öyle ki, literatürde Atatürk'ün Bektaşî olduğuna yönelik de pek çok üretilmiş bilgiler de bulunmaktadır. Örneğin merhum Baki Öz ve merhum Cemal Şener'in çalışmalarına bakılabilir.

Aleviler ise Türkmenlerce kurulan Safevi Devleti'ne (Sümer, 1976) sempati ve destekleri sonrasında XVI. yüzyıldan itibaren kendilerine düşmanca bir siyaset güden Osmanlı'ya nazaran cumhuriyetin ilk başlarda "laiklik" yönündeki kazanımlarını dikkate alarak, yeni cumhuriyete ve onun kurucusu Atatürk başta olmak üzere kurucu kadroya olumlu bakmaktaydılar. Ancak din eğitimi ve din hizmetlerinin çoğunluğu oluşturan Sünnilik üzerinden örgütlenmesi, Alevilerin inanç alanında giderek daha da belirginleşen bir ayrımcılığa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin "laiklik" adı altında belli bir inanç grubunun destekleme politikasının açığa çıkmasına neden oldu.

Alevilerin de zaman zaman gündeme getirilen 677 sayılı yasanın kalkmasına ilişkin tartışmaların, laiklik ilkesinin ortadan kaldırılmasına yönelik gizli bir amaç içerdiğine yönelik bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Bu yasaya ilişkin tartışmaların Cemevleri üzerinden yürütülmesi ve sanki bu yasanın kalkmasının sadece Alevilikle ilgili bir konu gibi sunulması eleştirilmektedir. Bu bağlamda Demirtaş şunları ifade etmektedir: "...Tekke ve zaviyelerin yasağının kaldırılmasıysa, ancak Türkiye'yi laiklikten daha da uzaklaştıran ve şeriat devletine yaklaştıran bir adım olmaktan öte bir işe yaramaz. Tekke ve zaviyeler üzerindeki yasak illaki tartışılacaksa da, ki ben tartışılmasından yanayım, bu cem evleri üzerinden değil bir başka zeminde yapılmalıdır. Zira Alevilik bir tarikat olmadığı gibi cem evleri de tekke-zaviye cinsinden ikincil-tali bir ibadethane değildir. Cem evleri aynen cami-kilise-sinagog gibi Alevilerin birinci dereceden eşit ve eş ibadethaneleridir..."²⁷

Aynı şekilde Cemevlerinin yasallaşmasına ilişkin tartışmalar gündeme geldiğinde hemen bu yasanın gündeme getirilmesine de aynı şekilde dikkat çekilmektedir. Bu yasanın Alevilerin en temel taleplerinin karşılanmamasına yönelik bir bahane olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu konuda basında yer alan bir değerlendirme şu şekildedir: "...Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Başkanı Fevzi

27 <http://blog.radikal.com.tr/Sayfa/alevilere-tekke-ve-zaviyeler-kanunuyla-yeni-bir-tuzak-kuruluyor-17658> (Çevrimiçi 14.01.2015)

Gümüüş ise AKP'nin Alevi sorununu çözmek için devrim yasalarını 'mazeret' olarak gösterdiğini savundu ve hükümetin Alevi toplumu ile 'dalga geçtiğini' iddia etti..."²⁸ Sorunlarına ilişkin duyarsızlık ve uzun yıllara dayanan çözümsüzlük, Alevilerin siyasi iktidarlara yönelik büyük bir güvensizlik duymaları sonucunu doğurmuştur. 677 sayılı yasayla ilgili iktidar cephesinden gelen açıklamalara yönelik tepkileri bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye'de dinsel alanın sorunlu olduğu neredeyse bütün çevreler tarafından kabul görmesine karşın, bu konuda özellikle iktidarı elde bulunduran çevreler tarafından on yıllardır adım atılmamakta ve sorunlar daha da karmaşıklaşarak Türkiye'de Sünni İslam odaklı din eğitimi ve din hizmetleri alanının daha adaletsiz şekilde sürmesiyle ülkeyi uluslararası alanda inanç özgürlüğü noktasında olumsuz bir imaja mahkum etmektedir. Bu adaletsiz dini yapının temellerinde 677 sayılı yasanın da olduğu görülmektedir. Belki o zamanın koşullarında bir gereklilik olarak ortaya çıkan ve kentlerde hakim Sünni toplumunun sorunlarına bir şekilde çözüm üreten siyasi akıl, Alevileri yok sayarak onların sorunlarına çözüm üretilmemiştir. Alevilerin giderek köylerden kentlere akın etmesi, bu dışlanmışlığı daha da belirgin hale getirmiştir. Bu açıkça ortada iken bu konuda adım atılmaması dikkat çekicidir ve toplumda bütünleşme değil daha da kutuplaşmaya müsait bir ortam yaratmıştır. Yapılması gereken Alevilerin taleplerinin önünde engel olarak 677 sayılı yasa dahil gerekli değişikliklerin gerçekleştirilerek, Türkiye'de tam bir inanç özgürlüğü ortamının sağlanmasıdır. Bu bağlamda 677 sayılı yasa yeterli olmayacak, anayasada yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine ilişkin maddelerde de değişiklik yapılması gerekecektir. 2015 Türkiye'sine yakışan da, bütün vatandaşların kendi inancını özgürce yaşayabileceği bir anayasal ve toplumsal düzenin kurulabilmesidir.

²⁸ http://www.radikal.com.tr/turkiye/devrim_kanunlari_yeniden_ele_alinabilir-1044791 (Çevrimiçi 05.03.2015)

Kaynakça:

- Akseki, Ahmet Hamdi (1948): "Gizli tarikatlar nasıl başladı?", içinde, **Batınilerin ve Karmatilerin İcüyüü**, Muhammed Hammadi, Çev. İ.H. Erzen, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ateş, Toktamış (1993): **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul: Der Yayınları.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi (1940): **Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları**, İstanbul.
- Bozan, İrfan (2007): **Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı...**, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Duman, Fatih (2006): "Din ve Siyaset", içinde: **Siyaset**, 4.b., Ed. M. Türköne, Ankara: Lotus Yayınevi, ss. 523-557.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1985): **100 Soruda Tasavvuf**, 2. b., İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Harmanşah, Rabia (2006): "Facts, Meanings, and Cosmologies": **Bektashi Responses to the Abolition of Religious Orders in 1925**, Unpublished Thesis, The Department of Middle East Studies, The Graduate School of Social Sciences, Middle East Technical University.
- Köprülü, M. Fuad (1979): "Bektaş", **İslam Ansiklopedisi**, c. 2, 5.b., İstanbul, MEB Yayınları, s. 461-464.
- Küçük, Abdurrahman - M. A. Küçük (2011): **Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik** (Dinler Tarihi Açısından bir Yaklaşım), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Massicard, Elise (2007): **Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması**, Çev. A. Berkay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar Ocak (2002): "Osmanlı İmparatorluğu ve İslam (Problematic bir yaklaşım denemesi)", **XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler**, c. II, Ankara: TTK Yayınları, s. 1-18.
- Ocak, A. Y. - S. Faruki (1986): "Zaviye" md., **İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, S. 471, s. 468-476

Öz, Baki (2004): *Çağdaşlaşma Açısından Tarikat ve Tekkelerin Kapatılma Olayı*, İstanbul: Can Yayınları.

Öztemiz, Mutay (1997): *Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları*, İstanbul: Pencere Yayınları.

Schüler, Harald (2010): "Aleviler ve Sosyal Demokratların ittifak arayışı: Dinsel ve dinsel olarak tanımlanmış grupların sosyal demokrat-laik ortam ve partilerdeki rolü", içinde: *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, Ed. S. Yerasimos vd., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 133-183.

Sümer, Faruk (1976): *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları.

Şener, Cemal (2004): *Atatürk ve Aleviler*, İstanbul: Ant Yayınları.

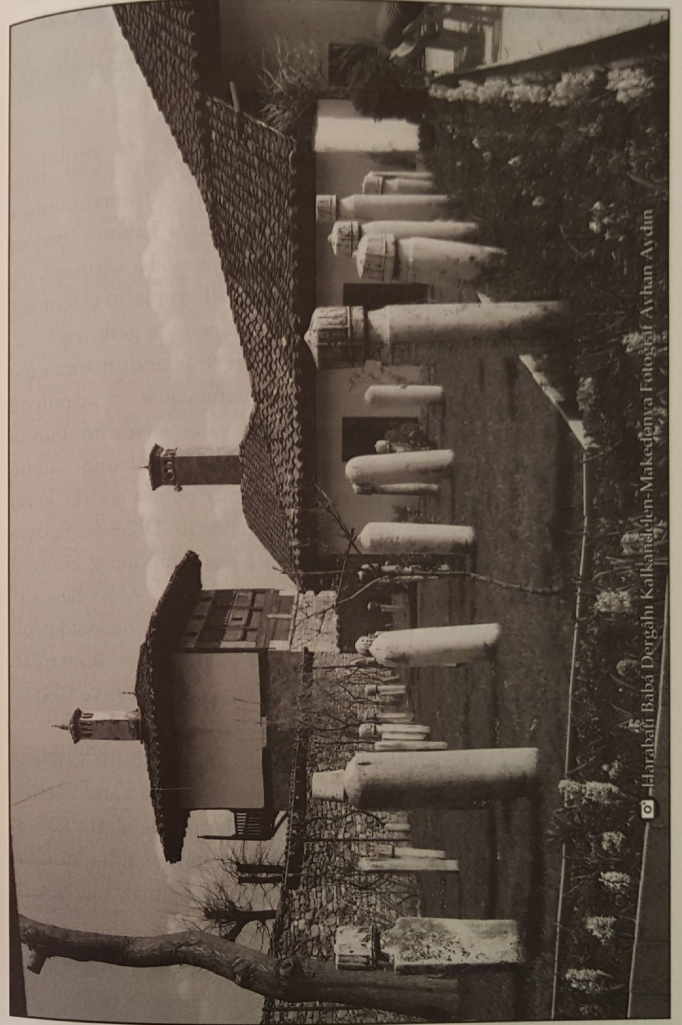
Tarhanlı, İhtar B. (1993): *Müslüman Toplum "Laik" Devlet, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı*, İstanbul, AFA Yayınları.

Tökin, Füzûzan Hüsrev (tarihsiz): *İslam Tarikatleri*, İstanbul: M. Sıralar Matbaası.

Uraz, Murat (1953): "Tekkeler ve İstanbul'daki son durumları", *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 46, (Mayıs 1953), ss. 724-725.

Yaman, Ali (2011): *Alevilik&Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap.

Yörtükan, Yusuf Ziya (1961): *Müslümanlık*, 2.b., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Harabali Baba Dergâhı Kalkanlılar-Makelonya Fotoğrafı Ayhan Aydın

Çorlu Belediyesi Yayınları

Hatip Mah. Ali Osman Çelebi Bulvarı No:74

Çorlu/Tekirdağ

Balkanlarda Alevilik Bektaşilik

Editör

Dr. Mehmet ERSAL

Baskıya Hazırlık

Avrupa Baskı Merkezi

Kapak Tasarım

Murat BİLGİN

İç Tasarım

Savaş AKSOY

Baskı ve Cilt

Altan Basım Ltd.

Yüzyıl Mah. Massit. No: 222

Bağcılar İstanbul 34200 Türkiye

0 212 629 03 74 pbx

Baskı Tarihi

Nisan 2015

Birinci Baskı

1200 Adet

Yayıncı Sertifika No: 31843

ISBN 978-605-65604-0-8

İÇİNDEKİLER

BİR GÖÇ SERÜVENİNDE MEKAN VE TARİH: YUNANİSTAN'DAN ANADOLU'YA BİR BEKTAŞİ ÖYKÜSÜ / Levent KAYAPINAR	1
CHRİSTIAN DUALİSM AND ALEVİSM: THE STATE OF RESEARCH AND EVIDENCE / Yuri STOYANOV	16
SEYYİD SULTAN ŞÜCA'ADDİN VELİ (BABA İLYAS HORASANİ) / Mehmet DEMİRTAŞ	50
BAŞTİNO (HASAN BABALAR) KÖYÜ VE YÖRESİYLE İLGİLİ KAYNAKLAR / Katerina VENEDİKOVA	62
OSMANLI KAYITLARINDA KUZEY BULGARİSTAN ALEVİ-BEKTAŞİ KÖYLERİ (XVI. yüzyıl) / Ayşe KAYAPINAR	87
BATI TARKYA'DA SEÇEK YÖRESİ DÜĞÜN GELENEKLERİNDE MÜZİK UNSURLARI / Hüseyin YALTIRIK	115
BULGARİSTAN'IN DELİORMAN VE DOĞU RODOP DAĞLARINDA ZÂKİRLİK VE NEFESLER: ETNOMÜZİKOLOJİDEN BİR BAKIŞ / Irene MARKOFF	133
VAHİT LÜTFİ SALCI VE BEDREDDİNİLER / Mevlüt YAPRAK	144
BULGARİSTAN'DA ALEVİ-BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNÜN KORUNMASINDA VE İFADESİNDE NEFESLERİN VE ZÂKİRLİĞİN YERİ VE ROLÜ: DELİORMAN BÖLGESİ ÖRNEĞİ / Nevena (Nevin) GRAMATİKOVA	155
SEYYİD ALİ SULTAN (KIZILDELİ) / Ahmet KARAHÜSEYİN	199
677 SAYILI YASAYA İLİŞKİN TARTIŞMALAR EKSENİNDE BEKTAŞİ TEKKELERİ VE CEMEVLERİNİN STATÜSÜNE DAİR / Ali YAMAN	203
BALKANLAR: ALEVİ Mİ BEKTAŞİ Mİ? OCAK MI SÜREK Mİ? / Mehmet ERSAL	236
AMUCA KABİLESİNDE SEMAHLAR / Refik ENGİN	264
BULGARİSTAN'DA YAŞANAN ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ÜZERİNE GÖZLEMLER / Ayhan AYDIN	294
TRAKYA VE BALKANLARDA BABAGAN KOLU BEKTAŞİLERİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ / Orhan BULUT	348
OCAK İÇİ İLETİŞİMDE KUTSAL MEKANIN FONKSİYONLARI: SEYYİD ALİ SULTAN OCAĞI ÇAMLICA SÜREĞİ / Seyhan KAYHAN-KILIÇ	355
EK 1. ULUSLARARASI BALKANLARDA ALEVİLİK BEKTAŞİLİK SEMPOZYUMU PROGRAM KİTAPÇIĞI	372
DİZİN	385